

Název předmětu: Vybraná ekonomická a finanční rizika

Téma 4: Úvěrové riziko

Zpracovatelé T4:

Ing. et Ing. Jana Boulaouad, Ph.D.

Ing. Vojtěch Müllner

Cíl: Cílem tématu je seznámit posluchače v souvislosti s rizikem s produkty komerčních finančních institucí a sociálně patologickými jevy, které jsou důsledkem finančních problémů.

Úkoly pro samostatnou práci:

Odpovězte na následující otázky

1. Na základě jakých kritérií můžeme rozlišovat různé skupiny úvěrů
2. Jaký je rozdíl mezi finančním a operativním leasingem?
3. Jakým způsobem můžeme členit vklady na bankovních účtech?
4. Jakým způsobem souvisí exekuce s finančními riziky?
5. Kolik je v ČR aktivních exekučních případů v jakých částech ČR evidujeme nejvíce případů a čím může být tato skutečnost způsobena?

Studijní literatura:

- DVOŘÁK, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty. Praha: Linde Praha, 2005, s. 261
- Exekutorská komora České Republiky. Základní statistické údaje. Dostupné [online] na: <<https://statistiky.ekcr.info/statistiky>>
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Exekuční řízení. Dostupné [online] na: <https://www.mmr.cz/getmedia/d96d4621-9234-4abc-bb6a-9c1a3e217a3f/Exekuce_28_5_2015.pdf>
- PŮLPÁNOVÁ, S. Komerční bankovníctví v České republice. Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 256.
- PŮLPÁNOVÁ, S. *Komereční bankovníctví v České republice*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 299
- REVENDA, Z. a kol. Peněžní ekonomie a bankovníctví. Praha : Management Press, 2005, s. 181.
- ŠEVČÍK, A. Bankovníctví I. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 52.
- MÁLEK, Petr; OŠKRDALOVÁ, Gabriela; VALOUCH, Petr. *Osobní finance*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 203 s. ISBN 9788021051577.kapitola 3.a 4.
- VALOUCH, P. Leasing v praxi. Praha: Grada publishing, 2009: s. 9
- Zákon o stavebním spoření č. 96/1993 Sb.

Obsah:

Kreditní (úvěrové) riziko

Produkty bankovního sektoru¹

- ÚVĚRY
- SPOŘENÍ

Dopady spojené s riziky osobních financí

- Exekuce

¹ Tato část textu je přejatá část 3. a 4 kapitola studijní opory *Osobní finance* od autorů Petr Málek, Gabriela Oškrdalová a Petr Valouch. Zdroj: MÁLEK, Petr; OŠKRDALOVÁ, Gabriela; VALOUCH, Petr. *Osobní finance*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 203 s. ISBN 9788021051577. kapitola 3.)

Kreditní (úvěrové) riziko

V rámci typů rizik, dle dříve uvedené klasifikace finančních rizik je hlavní pozornost směřována ke kreditnímu riziku. Jedná se o riziko vyplývající z neochoty či neschopnosti splatit závazky. Jako úvěrové se označuje, jelikož nejznámějším bankovním produktem, které nese kreditní riziko je bankovní úvěr. Banka v rámci bankovního systému, prověřuje klientovu žádost o poskytnutí úvěru, z tohoto důvodu ověřuje tzv. bonitu klienta. Ke kvantifikaci této formy rizika za strany banky nejčastěji slouží scoringový model.

Produkty bankovního sektoru²

ÚVĚRY

Úvěry a jejich klasifikace

Úvěry si můžeme vymežit jako dočasné poskytnuté peněžní prostředky.

Pro osobní a rodinné finance je relevantní především klasifikace úvěrů dle:

- příjemce úvěru,
- formy poskytnutí úvěru,
- doby splatnosti úvěru,
- účelu použití úvěru,
- způsobu zajištění úvěru,
- měny atd.

Spotřebitelský úvěr

Vymezení spotřebitelských úvěrů může vycházet ze dvou rovin. První rovinou je vymezení dle *subjektů, kterým je poskytován*. Spotřebitelským úvěrem tedy rozumíme úvěr, jehož příjemcem je fyzická osoba. Druhou rovinou je *účel*, na který je poskytován. U spotřebitelského úvěru lze považovat za účel jakékoliv nepodnikatelské záměry. V zásadě lze považovat za spotřebitelský úvěr takový úvěr, který splňuje obě definice. Ovšem nejdůležitější, a pro nás nejvýznamnější definicí, je definice zakotvená v zákoně o spotřebitelském úvěru. „*Pro účely tohoto zákona se rozumí spotřebitelským úvěrem*

² Tato část textu je přejatá část 3. a 4 kapitola studijní opory *Osobní finance* od autorů Petr Málek, Gabriela Oškrdalová a Petr Valouch. Zdroj: MÁLEK, Petr; OŠKRDALOVÁ, Gabriela; VALOUCH, Petr. *Osobní finance*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 203 s. ISBN 9788021051577. kapitola 3.

poskytnutí peněžních prostředků nebo odložená platba, například ve formě úvěru, půjčky nebo koupě najaté věci, za které je spotřebitel povinen platit. “

Spotřebitelské úvěry můžeme dělit na:

- přímé a nepřímé spotřebitelské úvěry,
- krátkodobé a dlouhodobé spotřebitelské úvěry,
- účelové a neúčelové spotřebitelské úvěry,
- zajištěné a nezajištěné spotřebitelské úvěry.

Ke spotřebitelskému úvěru se úzce váže pojem RPSN (roční procentní sazba nákladů). Vždy při použití údajů úrokové sazby v nabídce úvěru. (nebo i v reklamě) musí být uvedena roční procentní sazba nákladů na spotřebitelský úvěr. RPSN se také vždy musí nacházet i v úvěrové smlouvě. Úvěrová smlouva musí dále obsahovat počet splátek, jejich výši i rozložení v čase, způsob placení a podmínky předčasného ukončení smluvního vztahu.³

Roční procentní sazba nákladů na spotřebitelský úvěr (dále jen RPSN) je jedním z řady ekonomických ukazatelů, které určitým způsobem vypovídají o úrovni platebních podmínek úvěru. Dle RPSN lze posuzovat výhodnost jednotlivých, a to nejenom spotřebitelských, úvěrů. Povinnost informovat spotřebitele o dané úrovni RPSN je dána výše zmíněným zákonem. Stejně tak vzorec pro výpočet RPSN je v daném zákoně zahrnut. Do roční procentní sazby nákladů je zahrnuta jak úroková míra, tak všechny náklady související s daným úvěrem.

Hypoteční úvěr

Zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, definuje *hypoteční úvěr, jako úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné. Úvěr se považuje za hypoteční úvěr dnem vzniku právních účinků zástavního práva.*

Výše hypotečního úvěru je omezena dvěma kritérii. První kritérium je cena zástavy, druhé kritérium je výše disponibilních zdrojů klienta.

Doba splatnosti hypotečního úvěru je obvykle dána schopností klienta splácet úvěr po celou dobu splatnosti a samozřejmě je omezena i životností nemovitosti, která slouží k zajištění úvěru. Delší doba splatnosti hypotečního úvěru determinuje sice menší jednotlivé splátky úvěru, ovšem za cenu vyššího objemu placených úroků.

Hypoteční úvěr může být čerpán jednorázově nebo postupně. *Splacení hypotečního úvěru* je stejné jako čerpání, buď může být *jednorázové, nebo průběžné.*

³ PŮLPÁNOVÁ, S. *Komerní bankovníctví v České republice*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 299

Splátkový prodej

Splátkový prodej lze považovat za oblíbený způsob pořizování, obvykle spotřebního zboží. Splátkový prodej je rozložení zaplacení ceny zboží do delšího časového období. Splátkový prodej sice primárně znamená menší jednorázové zatížení peněženky, ovšem tyto nižší počáteční náklady jsou nahrazeny vysokými úroky.

Splátkový prodej představuje jednu z možností získání zboží, kde klient nezaplatí celou cenu, ale pouze určitou procentní část, tzv. *akontaci*. Zbytek je doplácen v pravidelných splátkách.

Kreditní karty

Kreditní karta (credit card) je platební kartou, u které držitel nemusí hradit své závazky okamžitě. Klient má nárok, do předem sjednané výše, čerpat revolvingový spotřební úvěr.⁴ Tento úvěr může klient čerpat prakticky kdykoliv, s tím, že nesmí překročit stanovený úvěrový rámec. Splácení úvěru z kreditní karty nemusí být pravidelné, ale obvykle si banka stanovuje minimální výši měsíční splátky. Banka si zpravidla stanovuje lhůtu pro bezúročné zúčtování. Pro klienta to znamená, že pokud v dané, předem stanovené lhůtě uhradí svůj závazek, nenaběhnou mu žádné úroky z úvěru.

Díky tomu, že klient si rozhoduje o čerpání úvěru sám a že s úvěrem z kreditní karty je spojeno pro banku poměrně velké riziko, úroková sazba převyšuje mnohdy úrokové sazby ze spotřebitelských úvěrů, které jsou samy o sobě dosti drahé. Kvůli danému riziku podmiňuje banka vydání kreditní karty dostatečnou bonitou⁵ klienta.

Leasing

*Leasing neznámá nic jiného, než pronájem hmotných i nehmotných věcí a práv, kdy pronajímatel (osoba, která majetek pronajímá) poskytuje za úplatu nebo jiné nepeněžní plnění nájemci (osobě, která získává možnost majetek používat) právo danou věc (nebo právo) v průběhu doby pronájmu používat.*⁶

Rozlišujeme dva druhy leasingu, leasing finanční a leasing operativní. Finanční leasing znamená pronájem, u kterého dochází po skončení doby pronájmu k odkupu pronajaté věci nájemcem. Finanční leasing je většinou dlouhodobějšího charakteru, z časového hlediska je

⁴ PŮLPÁNOVÁ, S. *Komerní bankovníctví v České republice*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 299

⁵ Bonita odráží míru schopnosti, možností nebo kvalit.

⁶ VALOUCH, P. *Leasing v praxi*. Praha: Grada publishing, 2009: s. 9

delší než leasing operativní. Zpravidla kryje dobu ekonomické životnosti pronajímaného majetku. U finančního leasingu pronajímatel přesouvá na nájemce všechny povinnosti související s pronájmem majetku, ať už se jedná o údržbu, opravy, servis nebo další.

Operativní leasing můžeme vymezit negativně k leasingu finančnímu. Na rozdíl od leasingu finančního dochází po skončení doby pronájmu k navrácení pronajatého majetku. Operativní leasing bývá krátkodobější a doba pronájmu kratší než doba ekonomické životnosti daného majetku. Na rozdíl od finančního leasingu, kde pronajímatel přesouvá na nájemce i všechny povinnosti související s pronájmem majetku, ať už se jedná o údržbu, opravy, servis a jiné, zde veškeré servisní úkony hradí pronajímatel.

SPOŘENÍ

Vklady a jejich klasifikace

Na rozdíl od části předcházející, která se věnovala úvěrům, kapitola spoření zaujímá přesně opačný postoj. Klient si peněžní prostředky od banky nepůjčuje, ale naopak si je do ní ukládá. Za toto uložení inkasuje úroky, jako odměnu za to, že umožnil jiné osobě dočasně využívat jeho peněžní prostředky.⁷

Vklady na bankovních účtech můžeme rozčlenit na:⁸

- běžné vklady,
- úsporné vklady,
- termínované vklady,
- ostatní vklady.

Běžné účty

Běžné účty svou podstatou do kapitoly spoření moc zasahovat nebudou, ale pro pochopení dalších pojmů bude nutné se jimi alespoň na několika řádcích zabývat. Běžný účet lze považovat za základní bankovní produkt. Tento produkt zpravidla stojí na počátku vztahu mezi bankou a klientem a dává předpoklad využívání dalších bankovních produktů. Běžný účet slouží klientům především k uložení dočasně volných peněžních prostředků a k provádění bezhotovostního platebního styku.

⁷ PŮLPÁNOVÁ, S. Komerční bankovníctví v České republice. Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 256.

⁸ ŠEVČÍK, A. Bankovníctví I. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 52.

Termínované účty

Vkladové termínované účty jsou účty, na kterých banka vede termínované vklady svých klientů.⁹ Termínované vklady jsou vklady, které zpravidla znějí na pevnou částku, navíc jsou většinou omezeny sjednanou dobou splatnosti nebo výpovědní lhůtou. Tyto účty, jelikož jsou omezeny splatností nebo výpovědní lhůtou nelze využívat při běžném platebním styku. Termínované účty jsou hojně využívány klienty, kteří mají k dispozici dočasně volné peněžní prostředky a chtějí je zhodnotit. Úročení na rozdíl od běžných účtů je vyšší, ovšem při srovnání se spořicími účty zjistíme, že je dnes úročení téměř identické.

Termínované účty mohou být:

- krátkodobé,
- střednědobé,
- dlouhodobé.

Stejně tak mohou být sjednány:

- s výpovědní lhůtou,
- bez výpovědní lhůty.

Banka většinou nabídne buď jednorázové nebo obnovující se (revolvingové) termínované vklady.

Spořicí účty

Úsporné vklady vznikají dvojím způsobem:¹⁰

- bez omezení, tedy podle potřeb klienta,
 - v určitém s bankou dohodnutém režimu, který se vyznačuje pravidelností ukládání.
- Úložka může být nastavena buď pevně nebo minimálním rámcem.

První skupina vkladů, tedy vklady bez omezení, mohou být dále rozčleněny na dvě podskupiny:

- tzv. osobní konta,
- úsporné vklady bez omezení s výpovědní lhůtou.

⁹ DVOŘÁK, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty. Praha: Linde Praha, 2005, s. 261

¹⁰ PŮLPÁNOVÁ, S. Komerční bankovníctví v České republice. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 259.

Stavební spoření

Stavebním spořením podle zákona¹¹ rozumíme *přijímání vkladů od účastníků stavebního spoření, dále poskytování úvěrů těmto účastníkům a poskytování státní podpory (příspěvků) účastníkům stavebního spoření.*

Stavební spoření je sice třeba chápat uceleně (všechny tři předchozí body dohromady), ale je nutno podotknout, že hodně účastníků stavebního spoření využívá tento produkt pouze ke spoření. To znamená, že stavební spořitelna poskytuje svým klientům dva produkty:

- kompletní produkt,
- úsporný produkt.

Základní princip stavebního spoření – Jak již z definice stavebního spoření vyplývá, účastníci stavebního spoření po určitou dobu spoří, poté získávají nazpět svoje zúročené peněžní prostředky a při splnění určitých podmínek mají nárok na poskytnutí účelového stavebního úvěru, případně nárok na státní podporu.

Za výhodu lze považovat i to, že podmínky stavebního spoření jsou pevně zakotvené v uzavřené smlouvě a nelze je v průběhu doby trvání smluvního vztahu měnit. Ovšem na výši poplatků se toto omezení nevztahuje.

Průběh stavebního spoření – Těžiště stavebního spoření stojí na jedné straně na získávání relativně levných zdrojů, které vkládají účastníci stavebního spoření. Na straně druhé musí zase stavební spořitelny poskytovat relativně levné úvěry.

V zásadě můžeme rozdělit průběh stavebního spoření do tří fází:

- spoření,
- přidělení úvěru,
- splácení úvěru.

Penzijní připojištění

V důchodovém věku většina obyvatel vyspělých ekonomik čerpá tři druhy důchodů (penzí):¹²

- státní dávky důchodového zabezpečení,
- příjmy z individuálních starobních účtů,
- příjmy z penzijních plánů.

¹¹ Zákon o stavebním spoření č. 96/1993 Sb.

¹² REVENDA, Z. a kol. Peněžní ekonomie a bankovníctví. Praha : Management Press, 2005, s. 181.

Penzijní připojištění v České republice je nepovinné a je založeno na dobrovolné účasti občana České republiky, který dosáhl alespoň 18 let věku. Účastníkem penzijního připojištění může být i občan jiného členského státu, ale jen za předpokladu splnění určitých podmínek.

Penzijním připojištěním se pro účely zákona rozumí shromažďování peněžních prostředků od účastníků penzijního připojištění a státu poskytnutých ve prospěch účastníků. Nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek penzijního připojištění. Penzijní připojištění nesmějí vykonávat jiné osoby než penzijní fondy.

Od penzijního připojištění se očekává, že bude naplňovat funkci dodatečného důchodu (příjmu) v důchodovém věku. Pokud se účastníme penzijního připojištění, vkládáme pravidelně část svého příjmu do penzijního fondu. Penzijní fond námi svěřené prostředky dále zhodnocuje investováním na finančních trzích. Zhodnocená peněžní částka poté bude vyplácena účastníkům penzijního připojištění v důchodovém věku.

Za hlavní výhodu penzijního připojištění lze považovat státní příspěvek. Stát přispívá všem účastníkům měsíčně stanovenou částkou ze státního rozpočtu. Výši státní podpory zachycuje následující tabulka.

Dopady spojené s riziky osobních financí

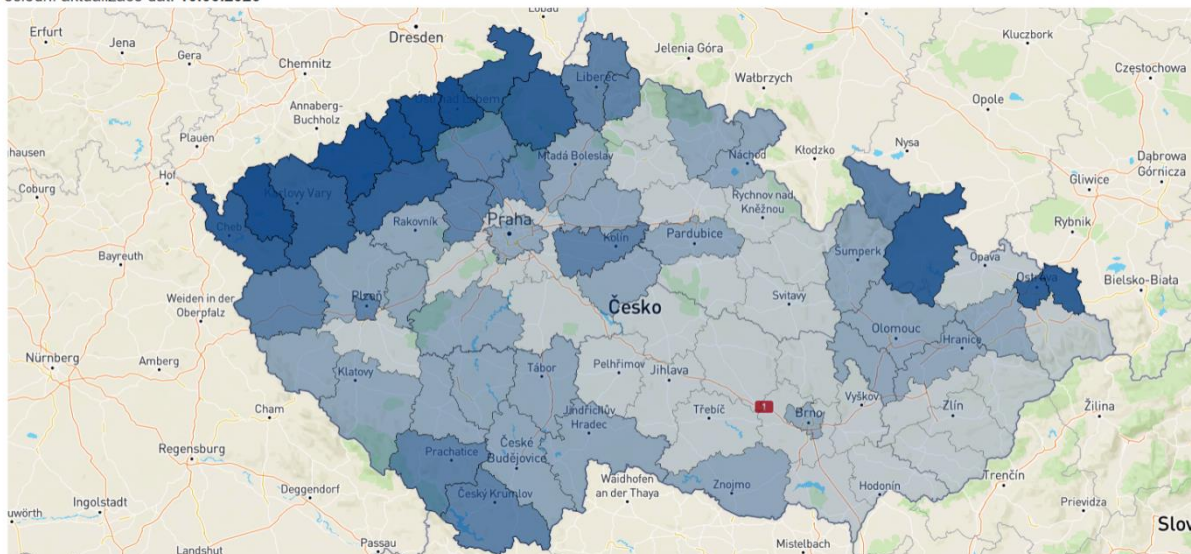
Za jeden z projevů špatného řízení rizik v osobních financích je významné zadlužení, které může jedince uvrhnout až do takzvané dluhové pasti, neboli situace ve které již není schopný dostát svým závazkům. Jedním z indikátorů existence takovéto situace jsou exekuční řízení, které mají za úkol vynutit splnění zákonných závazků.

Exekuce

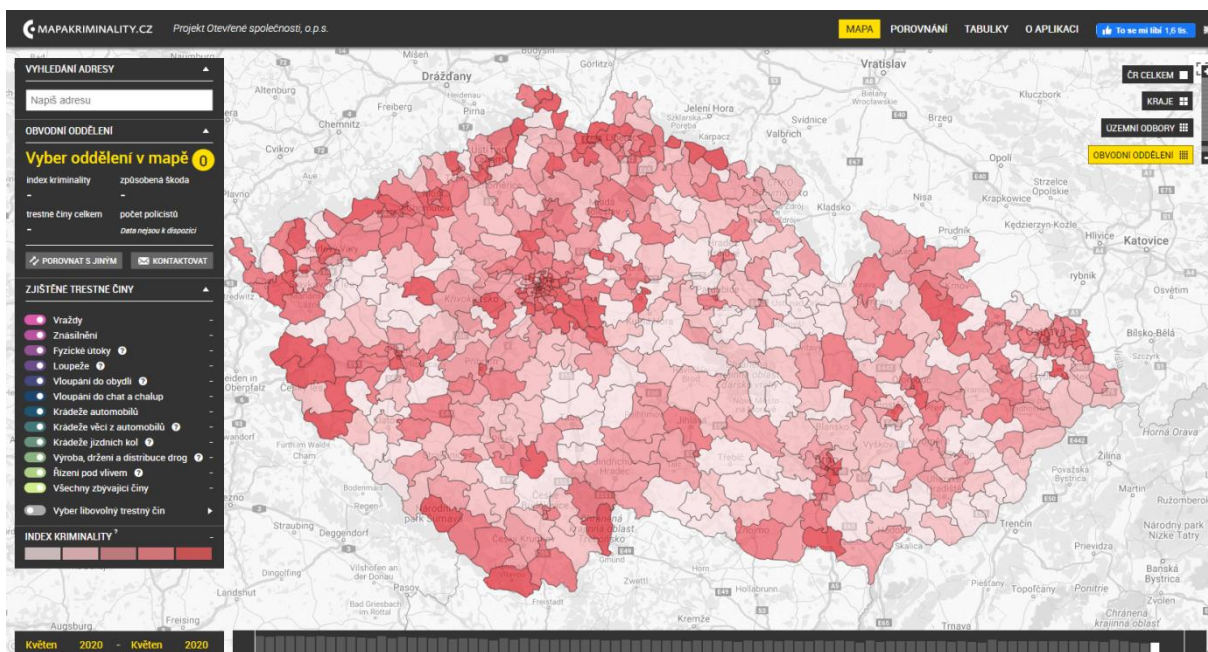
Exekuce je nucený výkon povinností konkrétní osoby - povinného (dlužníka), který dobrovolně nesplnil to, co mu vykonatelné rozhodnutí ukládá. Jinými slovy lze říci, že oprávněný (věřitel) se v exekučním řízení za pomoci státního donucení domáhá splnění toho, co ukládá povinnému exekuční titul. Exekuce probíhá bez ohledu na vůli povinné osoby, resp. často proti její vůli. Nezbytnou podmínkou zahájení řízení státního donucení, tedy aby povinný (dlužník) plnil jemu uložené povinnosti, je existence exekučního titulu, kterým musí být vymezeny subjekty, o jejichž práva v exekuci jde, vymezeno co je obsahem těchto práv

a povinností a jejich rozsah. Obsahem exekučního titulu je pak jednoznačná povinnost, jejíž splnění má být vynuceno.¹³

Poslední aktualizace dat: 10.06.2020

Obr. 1 Mapa ČR podle četností exekucí¹⁴

Obr. 2 Mapa kriminality¹⁵

¹³ Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. Exekuční řízení. Dostupné [online] na: <https://www.mmr.cz/getmedia/d96d4621-9234-4abc-bb6a-9c1a3e217a3f/Exekuce_28_5_2015.pdf>

¹⁴ Statistiky EKCR dostupné na [online]: <<https://statistiky.ekcr.info/?p=clanek&id=87&nadpis=statistiky&w>>

¹⁵ Mapakriminality.cz dostupné na [online]: <<https://www.mapakriminality.cz/>>

Data o exekucích v ČR

K datu 22. 2. 2020 bylo v ČR provedeno 4 476 069 exekucí. Aktivních exekučních případů je pak k tomuto datu 783 053. Za rok 2019 přibylo 499 512 nových exekucí.¹⁶

Interaktivní mapa exekucí a kriminality:

- mapa exekucí:
 - <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/>
 - <https://statistiky.ekcr.info/?p=clanek&id=87&nadpis=statistiky&w>
- mapa kriminality:
 - <https://www.mapakriminality.cz/>

¹⁶ Exekutorská komora České Republiky. Základní statistické údaje. Dostupné [online] na:<
<https://statistiky.ekcr.info/statistiky>>